

УДК 336.132

Дуліба Євгенія Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри

кримінального права і правосуддя

Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука

Дулиба Евгения Владимировна

кандидат юридических наук, доцент кафедры

уголовного права и правосудия

Международный экономико-гуманитарный университет

имени академика Степана Демьянчука

Duliba Yevheniia

Candidate of Law Sciences, Associate Professor of

Department of Criminal Law and Justice of

International University of Economics and Humanities

named after academician Stepan Demianchuk

**ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ФІСКАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ:
ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ У ВІТЧИЗНЯНЕ ЗАКОНОДАВСТВО
ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РЕАЛИЗАЦИИ ФИСКАЛЬНОЙ ФУНКЦИИ:
ВОПРОСЫ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ В ОТЕЧЕСТВЕННОЕ
ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО
FOREIGN EXPERIENCE OF REALIZATION OF THE FISCAL
FUNCTION: IMPLEMENTATION QUESTIONS IN DOMESTIC
LEGISLATION**

Анотація. У статті проаналізовано деякі аспекти досвіду окремих країн щодо підвищення ефективності та реалізації фіскальної функції держави. Розглянуто окремі фіскальні засоби та заходи, що впливають на

оптимізацію суспільних відносин у сфері підприємництва таких країн як Японія, Велика Британія, США та ФРН. Висловлені власні погляди щодо окреслених у статті питань.

Ключові слова: засоби та заходи фіскальної політики; оподаткування; фіскальна політика держави; сфера підприємництва; фіскальна функція держави.

Аннотація. В статті проаналізовані деякі аспекти досвіду окремих країн по підвищенню ефективності і реалізації фіскальної функції держави. Розглянуті окремі фіскальні засоби і заходи, які впливають на оптимізацію суспільних відносин в сфері підприємництва таких країн як Японія, Великобританія, США і ФРН. Висказані власні погляди по означених в статті питанням.

Ключевые слова: средства и меры фискальной политики; налогообложение; фискальная политика государства; сфера предпринимательства; фискальная функция государства.

Summary. The article analyzes some aspects of the experience of individual countries on improving the efficiency and implementation of the fiscal function of the state. Separate fiscal measures and measures affecting the optimization of public relations in the sphere of entrepreneurship in countries such as Japan, the United Kingdom, the United States and the Federal Republic of Germany are considered. Expressed their own views on the issues identified in the article.

Key words: means and measures of fiscal policy; taxation; fiscal policy of the state; sphere of entrepreneurship; fiscal function of the state.

Загальна характеристика проблеми. За геополітичними масштабами, економічному, технологічному, оборонному та науковому потенціалу Україну можна зрівнювати з багатьма розвинутими країнами. Так, на початку ХХІ століття, за певними оцінками, в розрахунку на душу населення

природно-ресурсний потенціал України в 1,5-2 рази перевищував ресурсний потенціал США, в 4 рази – ФРН, у 12-15 разів – Японії [1, с. 44]. Але загальновідомо, що за різними міжнародними оцінками по легкості ведення бізнесу Україна знаходиться лише в кінці сотні країн світу (а по показникам щодо закриття бізнесу на початку другої сотні позаду деяких африканських країн). У цьому контексті побудова сучасної дієвої держави як і створення демократичного громадянського суспільства в нашій країні нерозривно пов'язані з вдосконаленням діяльності органів державної виконавчої влади, зокрема, державної податкової та митної служби.

Аналіз сучасних **наукових досліджень** різних фундаментальних, комплексних та галузевих наук свідчить, що багато дослідників [2, с. 10] у власних наукових працях постійно звертаються до різноманітних питань щодо зарубіжного досвіду реалізації фіскальної функції, яка є запорукою успішного розвитку суспільних відносин у сфері підприємництва. Тому **метою** даної статті є аналіз різнобічних наукових праць та досліджень, продовження наукових дискусій та розширення кола інформації щодо зазначеної тематики.

Викладення основного матеріалу. Запозичення загальновизнаного позитивного європейського досвіду щодо реалізації фіскальної функції доцільно та важливо для зниження вразливості вітчизняної економіки перед обличчям багатьох глобальних різноманітних викликів, таких як циклічність фінансових спадів; потенційна наростаюча диференціація доходів населення, підприємств тощо; очікування вичерпання природних, насамперед, енергетичних ресурсів; старіння населення України; погіршення екології та ін. Ці традиційні та новітні виклики вимагають вироблення та застосування раціональних засобів та заходів реагування на рівні державної економічної, зокрема, фіскальної політики, а також запровадження принципово нових фінансово-промислових інноваційних стратегій. Саме тому нині впровадження принципово нових фінансових прийомів для адекватної відповіді на негативні економічні реалії визначають сучасну спроможність

кожної держави щодо ефективної реалізації державних, зокрема, фіскальних функцій. Беззаперечно, що запорукою вдалого запозичення будь-якого досвіду є його критичне переосмислення. У розвинених країнах з ринковою економікою процес вдосконалення фінансово-промислової політики триває протягом багатьох років, можна сказати - перманентно. Основний аргумент на користь його раціонального переосмислення - можливість запозичення найкращого з успішних моделей фінансового розвитку країн та запобігання та відмова від найгірших прикладів. Все це можливо з урахуванням традиційних переваг нашої країни: високого рівня професійної, інтелектуальної та загальної підготовки робочої сили; вдалого географічного розташування; значного демографічного та ресурсного потенціалу та ін. Проведення фінансово-промислової політики, яка заснована на виваженої реалізації фіскальних функцій, що сприяє створенню економічного потенціалу країни, дає шанс забезпечити можливості отримання нових перспективних переваг на світовому ринку товарів та послуг вже в найближчому майбутньому.

Яскравим прикладом, який вже стає традиційним в контексті досягнення успіху у фінансово-промисловому розвитку – це економічні перетворення Японії, що відбувалися і за допомогою виваженої реалізації фіскальної функції тощо. У контексті даної статті логічно поставити запитання - чи була саме фіскальна політика ключовою причиною цього швидкого зростання, чи могла японська економіка зростатиме настільки ж швидко за відсутності такої політики?

У цьому сенсі слід відмітити, що по-перше, зусилля уряду спрямовували країну по шляху індустріального розвитку дещо швидше, ніж це відбувалося на принципах нерегульованого ринку. Уряд Японії на початку реформ узяв під контроль джерела розподілу майже всіх доступних урядовому втручання фінансових ресурсів, ввівши, зокрема, адміністративний розподіл валюти та кредитів. Наступним кроком уряд прийняв на себе величезну частку регулюючої ролі ринку, почавши

розподіляти фінансові ресурси та джерела їх надходження безпосередньо у ручному режимі, але з пріоритетом національних інтересів. Іншими словами, уряд приймав виважені рішення, використовуючи в основному допомогу фіскальних механізмів. Такі рішення вільний ринок не міг би провести у життя самостійно. Тобто у даному випадку наявний «секціональний (галузевий) інтерес» («sectional interest»), який передбачає державне регулювання (фіскальне зокрема) економіки, що ефективно може бути застосовано лише в окремих сферах (та галузях) промисловості та підприємництва, і призначене для розвитку саме цих сфер та галузей [3, с. 26-32; 4, с. 139-151].

По-друге, найхарактерніша риса регулювання економікою Японії – концентрація сил та ресурсів на пріоритетних напрямках. Фактично Японія зайняла проміжну між Західною Європою та США позицію, побудувавши фіскальне регулювання на базі створення сприятливого податкового середовища господарювання із одночасним наданням широкого спектра соціальних гарантій [5, с. 131].

Далі звернемо увагу на окремі аспекти досвіду реалізації фіскальної функції у Великобританії. Як відомо, податкова система Великобританії вважається однією з найдавніших систем Європи, яка формувалася протягом багатьох століть. Як відмічає О.В. Баклан, після закінчення Другої світової війни число законів, що регулюють економіку, у Великій Британії значно зросло і тримається й нині [6, с. 185]. У Великої Британії, на думку як вітчизняних, так і зарубіжних вчених [6; 7], не було періоду, коли економіка могла функціонувати вільно від державного регулювання того або іншого виду, хоч його поширення і напрямки змінювалися. Протягом кількох останніх десятиріч галузі економіки та підприємництва в країні націоналізувалися і денаціоналізувалися, ціни й доходи були предметом обов'язкового добровільного контролю, робилися спроби контролю відносин в промисловості шляхом законодавчих обмежень, «джентльменських угод» і т.п. Сьогодні Велика Британія проводить доволі активне бюджетне фінансування економічних (пов'язаних з розвитком

інфраструктури й нарощуванням потенціалу окремих галузей економіки) та соціальних програм [6, с. 185]. Дана обставина дозволила Британії залучити іноземні інвестиції і скоротити відставання в продуктивності праці від інших провідних економік. Утвердження у другій половині ХХ сторіччя форм та жорстких методів регулювання, притаманних Уряду М. Тетчер, не призвело до «повернення на більш низький рівень держави», як було обіцяно прем'єр-міністром. Неоліберальна модель державного регулювання у Великій Британії поширила свій вплив на коло комунальних підприємств та інші сектори економіки [8, с. 47]. За класифікацією Світового банку, Британія займає провідне місце в світі по інвестиційному клімату у країні [9]. Лідуючі позиції в світі тримає Британія і за обсягом випуску промислової продукції, половину відправляючи на експорт, будучи при цьому одним з провідних виробників та експортерів продукції високих технологій. Багато британських фірм являють собою частину фрагментарних ланцюжків поставок по світу та виробляють напівфабрикати, в той час як інші поєднують виробництво кінцевого продукту і надають сервісне обслуговування, що насамперед, стосується: аерокосмічної галузі, оборонної промисловості, автомобілебудування, виробництва напоїв та продуктів харчування, телекомунікації, фармацевтики та ін. [10].

Як відмічає О.В. Баклан, законодавчі правила Великої Британії, насамперед, пов'язані із такими інституціями, як: економічна база даних; фінансові стимули, ціни й доходи, кредит, зовнішньоекономічна торгівля; монополії і злиття; регулювання поведінки на ринку, захист споживачів, інтелектуальна власність, контроль за навколишнім середовищем. Правове регулювання підприємництва (в тому числі і за допомогою фіскального впливу), насамперед, застосовується у таких галузях економіки, як сільське господарство, рибне господарство, енергетика, транспорт [6, с. 186]. Отже, економічне зростання у Великій Британії не в останню чергу зумовлене стабільністю, зокрема, податкової системи тощо. У Великій Британії вибіркоче правове втручання держави в економіку не було випадковим і короткостроковим. Тут

робляться всілякі спроби (у тому числі фіскального характеру) заохотити розвиток окремих галузей промисловості, підприємництва тощо. У Великій Британії існують чіткі адміністративно-правові механізми та відповідні підрозділи при державних органах підтримки підприємництва, які займаються розміщенням державних замовлень у малому підприємстві на конкурсних засадах. Окрім того, існує система субконтрактації, яка надає великим підприємствам можливість передавати частину замовлень малим підприємствам [11, с. 125]. Втручання на мікрорівні стало в цій країні основною частиною державної економічної стратегії [12, с. 88]. Проаналізувавши процес податково-митної трансформації Великої Британії та структуру податково-митної системи, якою вона є на цей час, І.С. Мироненко чітко вказує, що в цілому досвід Великої Британії є досить вдалим у світовій практиці, який в певній мірі може бути використаний і в нашій державі, адже, підґрунтям окресленого досвіду є індивідуально-визначений підхід британської влади до системи справляння і обліку податків, зборів та платежів, що полягає у співпраці та взаєморозумінні між адміністрацією та платником податків цієї європейської країни [2, с. 147].

Проведемо огляд особливостей фіскальних заходів у фінансово-промислової політики Сполучених Штатів Америки.

Реалізація фіскальної функції в особі державних регулятивних агентств має сильний вплив на економіку, який діє в мікроструктурах різноманітних галузей економіки. Але економічна система США характеризується як «змішана», переважно як ринкова економіка, в якій держава різними засобами та заходами впливає на функціонування ринкової системи [13, с. 142-147]. Так американський уряд відіграє першорядну роль в стимулюванні зростання в ряді галузей. Найбільш очевидно це простежується у сільському господарстві. Тут американський уряд використовує дуже широке коло фіскальних заходів фінансово-промислової політики.

Загальновідомо, що проблема визнання власності на наукові знання може бути причиною державного втручання в тій чи іншій галузі. У

сільському господарстві США, заснованому на сімейних фермах, ця проблема особливо гостра: будь-яке нововведення може бути запроваджено тисячами фермерів, які нічим не ризикують на відміну від підприємців, які першими взяли на озброєння певне нововведення. Для пом'якшення цієї проблеми американським урядом проведено дослідження в галузі сільськогосподарських технологій та розповсюджена інформація про них через такий орган виконавчої влади як Служба сільськогосподарського розвитку. Зроблено це було з застосуванням стимулювання за допомогою пом'якшення фіскального навантаження. Так саме держава відіграла помітну провідну роль у багатьох широкомасштабних акціях, які вимагали колективних зусиль типу будівництва іригаційних споруд. У цьому сенсі А.І. Крисоватий та Т.В. Кошук правильно вважають, що США активно використовують фіскальний потенціал персонального податку, не вдаються до значного розширення меж соціального оподаткування, сповідують стратегію поміркованої фіскальної ефективності корпоративного податку і не уникають розвитку оподаткування майна. Але на відміну від Західної Європи США не вважають за доцільне закладати вагомі фіскальні завдання у оподаткування процесів споживання. Така податкова структура свідчить про бажання цієї країни закріпити основне податкове навантаження за відносно забезпеченими прошарками суспільства і водночас створити сприятливе податкове середовище для підприємництва як передумови зростання ВВП [5, с. 130].

Досвід ФРН в розробці та реалізації фіскальних заходів та засобів фінансово-промислової політики заслуговує на увагу, насамперед, тому що важлива роль тут відводиться прямому державному регулюванню господарських процесів. В останні роки зростання інтересу Німеччини до фіскально-промислової політики пов'язаний і з тим, що, з одного боку, для захисту своєї національної промисловості її активно використовують партнери по ЄС, особливо Франція. З її допомогою вони забезпечують конкурентні переваги окремих промислових галузей та секторів. Основні

конкуренти ФРН на глобальних ринках - США, Китай, РФ, Франція - також проводять активну фінансово-промислову політику (нерідко протекціоністського спрямування), яка спрямована на підтримку певного кола національних галузей економіки. Світова фінансова криза тільки підсилила протекціоністський зміст національних фіскальних засобів та заходів фінансово-промислової політики. З іншого боку, німецька промисловість як і раніше потребує цілеспрямованої підтримки держави для усунення її відставання по ряду найважливіших напрямків, насамперед, інновацій та посилення територіальних господарсько-політичних (штандортних) переваг ФРН в цілому та її окремих земель. Не випадково вона стала звертати пильнішу увагу на проведення галузевої структурної політики на місцях, а саме на рівні регіонів, розглядаючи фіскальні заходи фінансово-промислової політики як частину, так званої, штандортной політики, що, як правило, поєднує формування загальних сприятливих умов підприємництва з підтримкою конкретних галузевих проектів та інтересів. На думку сучасного вітчизняного дослідника-економіста Д. М. Стеченка, глобальна мета державного регулювання у ФРН конкретизується в таких спеціальних завданнях:

- сприяння організації ринку і ринково-конкурентних відносин; вирішення економічних та економіко-організаційних питань, що висувуються окремими впливовими групами економічних суб'єктів;
- досягнення економічних, політичних, соціальних і фіскальних цілей, спрямованих на підтримку та забезпечення ринкового порядку в країні;
- коригування розподілу ресурсів з метою впливу на народногосподарську структуру та структуру національного продукту.

При цьому різні завдання потребують різної форми державного втручання: прямого адміністративного, з одного боку, і суто економічного впливу – з іншого. З огляду на це в системі державного регулювання можна виокремити два рівні: ринково-організаційний та фінансовий [7, с. 48-49].

Відносно новим явищем в нинішньому столітті став процес кластеризації німецьких штандортів. На основі кластерів в землях ФРН стали створюватися бізнес-співтовариства, які намагаються отримати за допомогою фіскального сприяння додаткові переваги, насамперед, у сфері інновацій та виробництва високотехнологічної продукції. Подібні утворення сприяють перетворенню регіональних кластерів в інноваційні центри національного та європейського значення і, відповідно, приводять до зростання конкурентоспроможності регіонів, в яких вони розташовані [14].

Для адаптації в Україні заслуговує і досвід реалізації фіскальної функції, що ґрунтується на аналізі існуючих державних програм та податковому інструментарію щодо сприяння діяльності інноваційних підприємств в економіці ФРН. Помітно, що держава, насамперед, прагне до підтримки конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу (правильно вважаючи, що великий бізнес самостійно знайде власне місце у сфері підприємництва), не забуваючи при цьому про створення сприятливих умов для інноваційного розвитку німецького підприємництва в цілому. Можна вважати, що ці заходи та засоби є комплексними, вони не вкладаються в рамки суто фіскальної або суто промислової політики, нині цей інструментарій є частиною самостійної інноваційної фіскально-підприємницької політики.

За загальним правилом проведення інноваційних перетворень в ФРН стало здійснення різноаспектної системи моніторингу та оцінки ефективності проектів науково-дослідної діяльності, що здійснюються за державної підтримки, в тому числі і за участю міжнародної експертизи. Основними в цій системі є заходи, що спрямовані на підвищення міжнародної конкурентоспроможності національної інноваційної системи та особливо таких її складових, як освіта та наукові дослідження, забезпечення процесів прискореного відтворення нововведень, запобігання виникненню в суспільстві соціальних суперечностей та конфліктів.

Важливо також, що в ініціюванні та реалізації інноваційних змін, що відбуваються в Німеччині, поряд з традиційними лобісткими зусиллями великого бізнесу є помітний важливий внесок громадянського суспільства, громадських ініціатив та «тиску» знизу.

Отже, досвід Німеччини показує, що інновації можливі тільки при наявності загальної сприятливого інституційного середовища в державі, помірному оподаткуванні, розвиненої системи кредитування, якісної системи освіти та ін. Ці фактори в цілому надають більший вплив на інновації, ніж надання численних дрібних та великих податкових, митних та інших пільг, а також інших преференцій [15]. Над створенням подібних умов має працювати будь-яка система державного управління, в тому числі і в Україні.

Наприкінці даної статті також вважаємо за доцільне підтримати вдалий висновок І.С. Мироненко про те, що адаптація законодавства України до законодавства Європейського союзу у галузі адміністрування податків та зборів повинна проводитися з урахуванням певних особливостей української національної правової системи, економічних, соціальних та політичних умов розвитку українського суспільства. Станом на сьогодні існує багато вдалих зарубіжних прикладів об'єднання функцій митної і податкової структур, серед яких Великобританія, Канада, Естонія, Ізраїль, і які рекомендовано взяти за основу. На думку молодшої вітчизняної дослідниці, яку також слід визнати цікавою та підтримати, більш ефективнішим для України слід вважати досвід поділу податково-митного органу Великобританії на підрозділи в залежності не від категорії платника податків, а від самого виду податку, який має контролюватися [2, с. 185-186].

Автор сподівається, що корисним виявиться продовження дискусії щодо зазначених у статті питань, оскільки головною функцією суто державної стратегії щодо вітчизняного підприємництва загалом є впровадження схеми суспільної поведінки, яка сприятиме пошуку компромісу між інтересами економічних суб'єктів і пріоритетами, завданнями, напрямками економічної стратегії держави. А державна економічна стратегія повинна забезпечити

кваліфіковане комбінування децентралізованих за своєю суттю дій суб'єктів господарської діяльності [16], в тому числі і за допомогою реалізації фіскальної функції.

Література

1. Єщенко П. С. Нова парадигма розвитку економіки – настійливе веління нашого часу / П. С. Єщенко, А. Г. Арсеєнко // Економіка і прогнозування. – 2011. – № 2. – С. 28–47.
2. Мироненко І.С. Адміністративно-правові засади діяльності Державної фіскальної служби України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / І.С. Мироненко. – Львів, 2017. – 231 с.
3. Бобкова А. До питання господарського керівництва екологічним підприємством / А. Бобкова // Право України. – 2010. – № 8. – С. 26–32.
4. Макаркіна Г. В. Модель оптимізації розвитку економіки індустріального регіону в умовах невизначеності інформації / Г. В. Макаркіна // Економіка і прогнозування. – 2008. – № 4. – С. 139–151.
5. Крисоватий А. І. Податкова гармонізація та національні особливості оподаткування високорозвинутих країн / А. І. Крисоватий, Т. В. Кошук // Економіка і прогнозування. – 2009. – № 4. – С. 126–139.
6. Баклан О.В. Адміністративно-правове регулювання в сфері підприємництва України (теоретико-прикладний аспект): дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / Баклан Олег Володимирович. – К., 2013. – 457 с.
7. Стеченко Д. М. Державне регулювання економіки : [навч. посіб.] / Д. М. Стеченко. – 3-тє вид., випр. – К. : Знання, 2006. – 262 с.
8. Pabst A. The Crisis of Capitalist Democracy / A. Pabst // Telos – Fall 2010. – P. 44–67.
9. DTI (2007) Peer Review of Competition Policy. [Електронний ресурс] / URL: <http://www.berr.gov.uk/files/file39863.pdf>

10. World Bank (2009) Doing Business 2009, DTI (2007) Peer Review of Competition Policy. [Электронный ресурс] / URL: <http://www.berr.gov.uk/files/file39863.pdf>; <http://www.doingbusiness.org>
11. Клим О. В. Адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Клим Олена Вікторівна. – К., 2009. – 205 с.
12. Саниахметова Н. О. Регулювання підприємницької діяльності в Україні (організаційно-правові аспекти) : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / Саниахметова Ніна Олексіївна. – О., 1998. – 403 с.
13. Гончаров В. Американська оригіналістична теорія тлумачення юридичних норм і сучасність / В. Гончаров // Право України. – 2010. – № 1. – С. 142–147.
14. Германия. Вызовы XXI века / Под ред. В. Б. Белова. М., 2009. – С. 622–643.
15. Сысоев Е. В. Зарубежный опыт разработки и реализации промышленной политики. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.mosgu.ru/nauchnaya/nauch_trudy/articles/Sysoev_Industry-Policy-Foreign-Experience.pdf
16. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави : монографія / Я. А. Жаліло. – К. : НІСД, 2009. – 336 с.

References

1. Yeshchenko P.S. A new paradigm of development of economy is a persistent dictate of our time/P.S. Yeshchenko, A.G. Arseienko// Economy and forecasting. - 2011. - № 2. - P. 28-47.
2. Myronenko I.S. Administrative and legal basis of the activities of the State Fiscal Service of Ukraine: candidate's thesis in specialty 12.00.07 / I.S. Myronenko. – Lviv, 2017. – 231 p.

3. Bobkova A. To the question of economic guidance by an environmental enterprise / A.Bobkova // Law of Ukraine. – 2010. – № 8. - P.26-32.
4. Makarkina G.V. Model of optimization of development of economy of industrial region in the conditions of uncertainties in the information / G.V. Makarkina // Economy and forecasting. — 2008. – № 4. – P. 139–151.
5. Krysovatyi A.I. Tax harmonization and national features of taxation of highly developed countries / A.I. Krysovatyi, T.V. Koshchuk // Economy and forecasting. – 2009. – № 4. – P. 126–139.
6. Baklan O.V. Administrative and legal regulation in the field of entrepreneurship development (theoretical and applied aspect): doctor's thesis in specialty 12.00.07 / Baklan Oleg Volodymyrovych. – K., 2013. – 457p.
7. Stechenko D.M. State regulation of economy: [training manual]/ D.M. Stechenko. 3-d publisher, correction. – K.: Knowledge, 2006. – 262 p.
8. Pabst A. The Crisis of Capitalist Democracy / A. Pabst // Telos – Fall 2010. – P. 44–67.
9. DTI (2007) Peer Review of Competition Policy. [Electronic resources] Retrieved from / URL: <http://www.berr.gov.uk/files/file39863.pdf>
10. World Bank (2009) Doing Business 2009, DTI (2007) Peer Review of Competition Policy. [Electronic resources] Retrieved from / URL: <http://www.berr.gov.uk/files/file39863.pdf>; <http://www.doingbusiness.org>
11. Klym O. V. Administrative and legal regulation of enterprising activity in Ukraine: candidate's thesis in specialty 12.00.07 / Klym Olena Viktorivna. - Kyiv, 2009, 2009. - 205p.
12. Saaiakbmetova N. A. Regulation of business activity in Ukraine (organizing-legal aspects): doctor's thesis in specialty 12.00.07/ Saaiakbmetova Nina Oleksiivna. – O., 1998. – 403 p.
13. Gorcharov V. American original theory of interpretation of legal norms and modernity / V.Goncharov// Law of Ukraine. – 2010. - № 1. – P. 142–147.

14. Germany. Calls of the XXI century / by ed. V. B. Belova. M., 2009. P. 622-643.
15. Sysoiev Ye. V. Foreign experience of development and realization of industrial politics [Electronic resources] Retrieved from: http://www.mosgu.ru/nauchnaya/nauch_trudy/articles/Sysoev_Industry-Policy-Foreign-Experience.pdf
16. Zhalilo Ya. A. Theory and practice of forming of effective economic strategy of the state: monograph / Ya. A. Zhalilo. – K.: NISD, 2009. – 336 p.